

שחר חדש עלה המערכה*

לאמיתו של דבר, אפשר שאימוצה של תורת המערכה (operational art) הוא השינוי החשוב ביותר בדוקטרינה של צבא היבשה מאז מלחמת העולם השנייה. ייתכן מאוד שתגובתו של צבא היבשה לשינוי תחרוץ את גורל ההצלחה במלחמה הבאה.

אבל אם יש כוונה ששינוי זה יסתכם ביותר מאשר שורות ספורות במדריך שדה, יהיה על ראשי צבא היבשה לשנות חלק מהשקפותיהם מן הקצה אל הקצה. קצינים בכירים יאלצו להתמחות בנושא חשוב שהוזנח במשך שנות דור ולהדריך את פקודיהם במקביל ללימודיהם. יהיה עליהם להתגבר על הרגלים מושרשים לחשוב אך ורק במושגים טקטיים. קיצורו של דבר, קציני צבא היבשה יאלצו לגאול 30 שנים אבודות כדי להדביק את יריביהם. והעובדה שיהיה עליהם לעשות זאת מבלי שיוכלו להיעזר בניסיונו של לובש מדים כלשהו בסוגיה זו רק תקשה על מלאכתם.

אמנות המערכה מעניקה אומנם להיסטוריונים צבאיים בוננות גם במערכות הקדומות ביותר, אבל שורשיה של אמנות זו, כתחום עיוני, אינם קדומים יותר מימיו של נפוליאון. גם גנרל קרל פון קלאוזביץ וגם הברון אנרי ז'ומיני ניתחו את הצלחותיו חסרות התקדים של המצביא הצרפתי והבחינו בהבדל בין פעולותיו בקרב לבין פעילותו לפני הקרב ואחריו. הם סברו כי האופן שבו הוא תכנן את המערכות, ריכוז כוחות גדולים לפני הקרב וניצל הצלחה טקטית שונה באופן בולט מניהול הקרב עצמו וראוי לעיון נפרד.

סמוך לסיומה של המאה ה-19 הסכימו כמה וכמה הוגי דעות צבאיים שאבחנה זו היא מועילה, גם אם לא הסכימו על המינוח. אחדים קראו לה "טקטיקה רבת" ואחרים כינו אותה "אסטרטגיה צבאית", והיו כאלה שקראו לה "מבצעים". המכללה למלחמה של פרוסיה, שהלכה בעקבותיו של קלאוזביץ וזכתה לחיזוק מצד הרון הלמוט פון מולטקה, ערכה את המחקרים השיטתיים ביותר בסוגיה זו וניסחה אותה היטב כדוקטרינה. קצינים אמריקניים העדיפו ללכת בדרכו של הברון

ב-1982 שינה הצבא האמריקני את הדוקטרינה שלו מן היסוד. מדריך השדה FM 100-5 כלל מספר שינויים משמעותיים, ואחדים מהם – בעיקר אלה העוסקים בהתקפה לעומק ובטקטיקה של תנועה – עוררו ויכוחים סוערים. אבל שינוי שזכה לתשומת-לב מעטה יותר, דהיינו הוספת הדרג המערכתי כתחום נפרד של פעילות צבאית, עורר דיונים מעטים יחסית, אף שהוא מהווה סטייה בולטת מן המוכר עד כה.

על אמות

לוטננט-קולונל ל"ד הולדר**

* המאמר עובד על-פי Army, מרס 1985.

** גנרל (3 כוכבים) ל"ד הולדר (בזמן כתיבת המאמר הזה, ב-1985, הוא היה לוטננט-קולונל) השתייך לגרעין המצומצם שפיתח את תורת המערכה עבור צבא ארה"ב. תורה זו הופעלה הלכה למעשה במלחמת המפרץ, ומכאן חשיבותו של המאמר הזה למרות היותו בן 11 שנים. ראוי לציין כי הולדר השתתף במלחמת המפרץ בתור מפקד חטיבת הסיוור של הגיס ה-7 וזכה לשבחים רבים על תפקידו.

יבשה נעדר כל חזון גורף. אבל כאז כן עכשיו היה על חייליה של אמריקה להתכונן לפעילות מבצעית במגוון רחב של תנאים – רחב יותר מאשר עמיתיהם באירופה – וההבנה שלהם הייתה טובה דיה כדי לאפשר להם לנהל מבצעים גדולים בזירות שונות בהצלחה מתמדת. העיון בתורת המערכה בצבא היבשה האמריקני פסק, מכל הבחינות המעשיות, אחרי מלחמת העולם השנייה. ייתכן שאפשר להטיל את האשם באמונה שהנשק הגרעיני משמעו קץ לוחמת היבשה הקונבנציונלית, אבל תהיה אשר תהיה הסיבה, הידע הנחוץ לתפעול יחידות גדולות הלך ודעך בהתמדה – גם לאחר שלקחי קוריאנה היו מונחים לפנינו.

מאגר הקצינים המנוסים ממלחמת העולם השנייה חיפה על הליקוי הזה במשך שנים. אולם בימינו, בהעדר ניסיון כזה ובהעדר לימוד עיוני ראוי לשמו, הפכנו להיות צבא של חובבים באחת הסוגיות הצבאיות המכריעות ביותר. לא זו בלבד שסירבנו להשתמש במונח "אמנות המערכה", כפי שהעיר אחד המבקרים, אלא שגם סירבנו לחשוב עליו.

אבחנה פורמלית בין אמנות המערכה לבין טקטיקה היא הרבה יותר מאשר תרגיל בלשון. טמון בה פוטנציאל עצום לטובה, ולו רק מפני שהיא אינה מאפשרת לנו לערב בקלות את התחומים בין מבצעים של יחידות גדולות וקטנות או אף להתעלם כליל מאחד משני סוגים אלה של מבצעים.

הדוקטרינה של צבא היבשה משנת 1982 הגדירה את הרמה המערכתית של המלחמה כפעילות העוסקת בניצול משאבים צבאיים זמינים להשגת מטרות אסטרטגיות בזירת מלחמה. כחוליה המקשרת בין טקטיקה לאסטרטגיה, אמנות זו מכתיבה את הצורה שבה נתכנן מבצעים להשגת מטרות אסטרטגיות ואת הדרך שבה ננהל מערכות הלכה למעשה.

בקצה ה"עליון" שלה, שם היא משיקה לאסטרטגיה, אמנות המערכה היא באמת אמנות צבאית – התאמת אמצעים למשימה שעל הפרק, ניתוח מצבים מורכבים

ז'ומיני ולא של קלאוזביץ, ואפילו באמצע המאה הנוכחית ניכרה עדיין השפעתו של ז'ומיני על ההבנה שלנו את הדרג המערכתי של המלחמה. עם זאת אין פירוש הדבר שהתיאוריה האמריקנית הצטיינה אי-פעם בדרג זה.

גנרל יוליסס גרנט, שרכש את כישוריו בתחום המערכתי אך ורק מתוך ניסיון שצבר במלחמת האזרחים, מתח ביקורת ארסית על ה"אסטרטגיה" של ימיו, שנלמדה מספרים. בידודה של אמריקה והעדר איום צבאי של ממש בשנים שלאחר מכן גרמו לכך שלא נוסחה תיאוריה מערכתית של ממש.

רק הגרמנים, ומאוחר יותר הרוסים, התמודדו בהצלחה עם תורת המערכה. מייג'ור-גנרל ג'פ'ס פולר וב"ה לידל-הארט הבריטיים וגנרל שרל דה-גול הצרפתי אומנם העריכו בזמנם בדייקנות את האפשרויות הגלומות בתורת המערכה, אך הצבאות של ארצותיהם לא השכילו לאמץ את חזונם. האנשים שהקימו גופים מערכתיים מתפקדים בתחילת המאה ה-20 היו אנשי צבא גרמניים וסובייטיים שהסתמכו על קלאוזביץ. מדובר באישים כמיכאיל טוכצ'בסקי, הנס פון סקט, הרוזן אלפרד פון שליפן והרוזן פון מולטקה.

צבא היבשה האמריקני של התקופה ההיא הכיר גם הוא ברמה המערכתית של המלחמה כתחום עיוני. אומנם הכרה זו לא הייתה מושלמת, אך לימודי "אסטרטגיה צבאית" בבתי-הספר של צבא היבשה בשנות ה-20 וה-30 הכינו את הקצנים לעתיד לבוא.

המכללה לפיקוד ולמטה של צבא היבשה בפורט לוונורט, קנזס, עסקה במיכון, בשריון ובכוח אווירי באורח ניסיוני בלבד, ולא היה לה חזון ברור של העתיד. עם זאת המכללה הכשירה את הקצינים האמריקניים ביסודות התפעול של יחידות גדולות ואימנה אותם לחשוב במושגים של זירות מלחמה, של יעדים אסטרטגיים, של סיורים ותנועות ארוכי טווח ושל הבדלים בין לוחמת תנועה ולוחמה נייחת.

ראשי הצבא האמריקני פעלו ללא תפיסה מערכתית סטנדרטית – דוגמת "מלחמת הבזק" – והקימו צבא

לתוכנית מערכה.

מפקד הזירה יחליט תחילה כיצד יובס האויב. החלטה בסיסית זו תוביל לבחירת היעדים הצבאיים, שהשגתם תבטיח את השגת היעד האסטרטגי. בחירת יעדים זו היא שלב חיוני. אם הדבר נשמע פשוט ומוכן מכדי לציין אותו, די אם נזכור את הבלבול ששרר בתחום זה בצבא היבשה בווייטנאם או אם נזכור את אובדן העשתונות הזמני שהשתרר אחרי התערבות הצבא הסיני בקוריאה. מפקדי זירות יכולים לבחור מתוך מגוון של אופציות להבסת האויב, אבל עליהם להבין את הסביבה שלהם ואת המצב המדיני לא פחות משהם מבינים את ההקשר האסטרטגי של המערכה. כל מצב יהיה שונה ממשנהו, והנחות שגויות ביחס לדרך שתביא לניצחון עלולות להביא ללחימה עקובה מדם ללא תוצאות ברורות.

היעדים שייבחרו צריכים אפוא להיות כאלה שניתן להשיגם באמצעות הכוחות העומדים לרשות המפקד, במסגרת זמן סבירה ובמחיר הנמוך ביותר האפשרי בחיי אדם ובציוד – מסיבות הומניטריות וצבאיות כאחת. מכיוון שמלחמה ממושכת כמעט אף פעם אינה משרתת מטרות אסטרטגיות ומטילה על הכוחות מעמסה כבדה ללא צורך, על תוכנית המערכה לשאוף להכרעה מהירה ככל האפשר.

תוכנית תכליתית תתמקד במה שקלאוזביץ כינה "מרכז הכובד של האויב". כלומר, התוכנית תשאף להשיג יעדים, שהשגתם תהפוך את מצבו של האויב לבלתי נסבל – אם בזירה כולה ואם בחלק ניכר ממנה.

התפיסה של מרכזי כובד מסייעת למתכננים להתרכז ביעדים מצומצמים, מוגדרים היטב, אבל אין בה כדי לפתור את הבעיה של זיהוי המרכזים האמיתיים האלה. מרכזים כאלה עשויים להיות סתם שטחים או "מרכזי כוח" – דוגמת איזור תעשייה או עיר בירה – או עוצבת אויב גדולה.

עם זאת, מרכזי הכובד עשויים להיות מטרות לא גיאוגרפיות "רכות" דוגמת ביטחונה הפיזי או נאמנותה של האוכלוסייה. אומנם תמיד יהיה צורך באמצעים צבאיים, אבל הפעולות האזרחיות-צבאיות והפסיכולוגיות הנלוות להם בסכסוכים בעלי אינטנסיביות נמוכה עשויות להיות מכריעות.

לאחר שמפקד המערכה החליט על היעד, עליו לנסח את תפיסת המערכה שלו. עליו לשקול את כל ההיבטים של המצב, כמו בתכנון טקטי, אלא שבתכנון מערכה ההיבטים האלה יהיו בדרך כלל רחבים יותר. המשימה, לדוגמה, תנוסח במונחים כלליים ותחייב בדרך-כלל ביצוע בשלבים ולא במבצע יחיד.

לאישיותם של המפקדים בשני הצדדים, לנקודות העוצמה והתורפה שלהם ולסגנון המבצעי שלהם תהיה השפעה בולטת על מהלך המערכה, ויש להם חשיבות ניכרת בתכנון מערכה. בדומה לכך, הבדלים בין דוקטרינות, ציוד, ארגון ויכולת כללית של מדינות שונות מחייבים עיון מעמיק במהלך תכנון המערכה.

הפרדה פיזית בין בעלות-ברית או ריכוז המבצעים נגד

וקביעת יעדים צבאיים שכיבושם יענה על צורכי האסטרטגיה. בקצה ה"תחתון" עוסקת אמנות המערכה בדרכים שבהן מתכננים מערכות ומנהלים אותן בזירה מסוימת – הקביעה מתי והיכן ללחום, פריסת כוחות לקראת קרב ופעולה למען השגת היתרון הגדול ביותר מפעולות טקטיות, בין שהלחימה תתקיים ובין שלא.

שעה שמתכנני הצבא מעלים עור וגידים על המסגרת של מדריך ה"מבצעים" משנת 1982, מן הראוי לסקור כמה מן התפיסות של הדוקטרינה האמריקנית הישנה ושל התיאוריה הקלסית. הרעיונות שכוחם יפה עדיין, כנראה, יידונו בהמשך. הם כוללים את התפיסות המוכרות של מרכזי כובד, נקודות שיא, לוחמה ניידת ונייחת, "הסתעפויות" של תוכניות מבצעיות והמשכן. את כל אלה יש לעדכן, אבל דומה שבכל אחד מהם יש תועלת מסוימת. בדומה לכך יש לעיין מחדש בקרבות, במערכות ובמבצעים גדולים מנקודת ראות מערכתית.

צורת התכנון המבצעי בימי שלום מבוססת היטב, וקיים תהליך המסדיר הנחיה ראשונית ועדכון תוכניות לאחר כתיבתן. עם זאת, התהליך אינו מבטיח את התוכן, וקצינים רבים מדי בצבא היבשה אינם מכירים את החומר המהותי שמאחורי הצורה.

תכנון מערכה מורכב מעט יותר מתכנון פעולה טקטית. אפשר להיעזר בתהליך התכנון המקובל, ואחדות מן ההנחיות הקיימות – כמו למשל הערכת מצב ועקרונות המלחמה – כוח יפה גם בתכנון מערכה. אבל להבדיל מכל תכנון אחר, תכנון מערכה כרוך בגישור על הפער שבין מטרות אסטרטגיות ומדיניות לבין אמצעים צבאיים מעשיים. כמו כן מצריך תכנון זה גמישות בלתי רגילה כדי לקבוע היכן ומתי להילחם, כיצד לנצל פעולות טקטיות, וכיצד לתאם מגוון רחב של פעולות צבאיות ולא צבאיות בדרך להשגת היעדים בזירת הלחימה.

הצורך בהכוונה מרכזית ובהרמוניה מלאה עם היעדים האסטרטגיים משמעו שעל מפקד הזירה להכין תוכנית מערכה אחודה. תוכנית המערכה בזירת הלחימה שבפיקודו חייבת לענות על צרכים אסטרטגיים ולהוות הנחיה לכוחות היבשה, האוויר והים במסגרת תפיסה ברורה ותכליתית של המערכה. ברוב המקרים תהיה תוכנית המערכה טעונה גם הסכמה של קואליציה ולא רק של הנהגה לאומית אחת.

הנחיה ראשונית למפקד זירה תקצה לו כוחות, תגדיר את הסיוע התחזוקתי שיועמד לרשותו, תזהה את האויב ותכתוב דרישות מבחינת זמן ומרחב של המערכה. הנחיה ראשונית זו חייבת לכלול גם את המגבלות שישפיעו על פעולותיו של המפקד.

השימוש בנשק גרעיני, כניעה ללא התנגדות של שטחים כאלה או אחרים או של ערים מסוימות, הימנעות מכניסה לשטחן של מדינות מוגדרות והטלת הגבלות על הפצצות אוויר הם דוגמאות טיפוסיות למגבלות שהוטלו על מערכות שונות מנימוקים מדיניים או אסטרטגיים. בהתחשב בנתונים אלה, ועל יסוד הגדרה ברורה של המטרה האסטרטגית, יתרגם מפקד הזירה את פקודותיו

אחד מהם היו תופעה שכיחה במערכות רבות. הנוהג של הסובייטים למקד את המבצעים שלהם נגד בעלות-הברית החלשות של הגרמנים הוא רק דוגמה אחת לניצול הבדלים בין מדינות.

כן יש לשקול הבדלים בניידות, בעוצמת אש, במורל, בכשרון לנהל מבצעים מסוימים או לנצל סביבה מסוימת ונכונות לשתף פעולה עם כוחות ממדינות אחרות. בדרך כלל יהיו לשני הצדדים לסכסוך בעלי-ברית, שסיועם מותנה (את חיל-המשלוח האמריקני לאירופה במלחמת העולם הראשונה, למשל, אפשר היה להפעיל כיחידה רק בפקוד אמריקני). כל התנאים המיוחדים האלה מעניקים למפקדים בשני הצדדים הזדמנויות מבצעיות.

יש להתייחס לכל הכוחות כמו אל כוחות יבשה-אוויר, וכאשר האויב הוא בעל כושר ניכר לנהל מבצעים באוויר, יש לפעול נגד כושרו האווירי באמצעות פעולה מכרעת כבר בשלב מוקדם של המערכה. נטרול הכוח האווירי של האויב מילא תפקיד מרכזי בתכנון המערכות של כל הצדדים הלוחמים במלחמות בין ישראל לערבים ב-1967 וב-1973.

תנאי השטח בזירת המערכה מחייבים ניתוח השונה מהערכת שטח ברמה הטקטית. נמלים, שדות-תעופה, צירי תנועה, דפוסי הניקוז ותוואים פיזיים עיקריים, כמו רכסי הרים, מדבריות וביצות יעמדו במרכזו של ניתוח השטח.

גנרל ג'ורג' פטון שם דגש מיוחד על חשיבותם של צירי תנועה במבצעים; הוא לימד את פקודיו לנהל את הפעילות הטקטית שלהם בשטח הפתוח ולא על צירים, אבל הכיר בצורך המבצעי לנצל את הצירים לריכוז הקורפוס שלו ולתחזוקתו. במבצעים של כוחות גדולים תהיה לסיוע

תחזוקתי חשיבות מיוחדת, ומפקדי מערכות – יותר מאשר מפקדים ברמה הטקטית – נקלעו פעם אחר פעם לאילוצים ולמגבלות בגלל בעיות תחזוקה.

כאשר זירת המלחמה גדולה, או כאשר הכוחות דלילים, עדיין תיתכן מלחמה במתכונת הישנה – מלחמה פתוחה של הנעת קורפוסים וארמיות. כששני הצדדים נהנים מחופש פעולה, ייתכן שהתוקף ינהל קרבות רצופים לשווא, כמו נפוליאון ב-1812, או שיימנע פעם אחר פעם מלפתוח בקרב, כמו שנהג גנרל שרמן בג'ורג'יה, בימי מלחמת האזרחים.

גם המגן יכול להפיק תועלת מתנאי הלוחמה הפתוחה, אבל בדרך כלל הוא נאלץ לנהל קרב, ולו רק כדי לבלום את התוקף. המגן יכול להרשות לעצמו לסגת לעומק רב רק במקרים נדירים. הרוסים עמדו במערכות לא מעטות בעומק ארצם, וגם הדרום-קוריאנים הצליחו לשרוד אחרי פלישה עמוקה מאוד למדינתם.

בזירות מלחמה מדבריות כבר אירע שהמגן ויתר על שטחים גדולים וריקים כחלק מניהול המערכה שלו. אבל אלה הם מקרים חריגים, ובדרך-כלל אי אפשר להשלים עם אובדן שטחים גדולים כל כך. אובדן שטח מאלץ את המגן להילחם, או להפסיד את המערכה בגלל מחדליו. ההתנגדות הכשרונית שגילה גנרל ג'וזף ג'ונסטון מול גנרל שרמן, למשל, לא הביאה כל תועלת לצבא הדרום במלחמת האזרחים וגרמה להדחתו של גנרל ג'ונסטון.

בזירת מערכה קטנה ודחוסה, שבה הכוחות צפופים, ייתכן שקשה יהיה יותר להשיג חופש פעולה. בנסיבות כאלה תפתח לוחמה פתוחה רק אם אפשר יהיה לחדור לעומק מערכי ההגנה של האויב, והיא תימשך רק עד שהמגן יצליח לרכז את כוחותיו מחדש. בזירות מסוג זה

המערכה הימית – שיירה גרמנית ליד מיצרי דובר, מלחמת העולם השנייה

תהיה הלוחמה הנייחת הצורה השכיחה יותר.

הקיפאון שהשתרר בצרפת במלחמת העולם הראשונה, המערכה באיטליה במלחמת העולם השנייה והקרבות הנייחים בין עיראק לאיראן (במלחמת המפרץ הראשונה) ממחישים את טיבם של מבצעים מסוג זה. ההזדמנויות הגדולות להשיג הכרעות מערכתיות מהירות בנסיבות כאלה מופיעות בשלב מוקדם, מיד אחרי הגיוס, ואחר-כך הן תלויות בהצלחות טקטיות.

"מלחמת הבזק" של 1940 היא אומנם דוגמה לשבירה של מצב קיפאון פוטנציאלי, אבל המתכונת של רוב המבצעים במלחמת העולם השנייה נעה בין לוחמה נייחת ללוחמה פתוחה. המבצעים בגזרה המרכזית של נאט"ו עשויים להתפתח בכל אחד משני הכיוונים. סביר להניח שהתקפת פתע לעומק – וביצוע מושלם של התקפה כזאת הוא למעשה הדוקטרינה המבצעית הסובייטית – תהיה הדרך היחידה להימנע ממלחמת התשה שוחקת או ממלחמת תנועה עקובה מדם הנשענת על אש גרעינית. התפיסה המבצעית חייבת להפגין גמישות ביחס ליעדים הזירתיים, בין אם מדובר בהתקפה או בהגנה. גמישות זו תדגיש את נקודות העוצמה של כוחותינו, תחדד את נקודות התורפה של האויב ותתחשב בתנאים המבצעיים בזירה. מהירות, הפתעה וריבוי צירים אל היעד אפיינו מאז ומתמיד את התכונות המבצעיים הטובים ביותר. המרשם הישן של הברון ז'ומיני, שלפיו יש לרכז את העוצמה הגדולה ביותר האפשרית בזמן המכריע ובמקום המכריע, הייתה ונשארה יעד ראוי לשמו; האתגר הוא – כפי שהיה תמיד – לקבוע מהו המקום המכריע וכיצד יש לתקוף אותו.

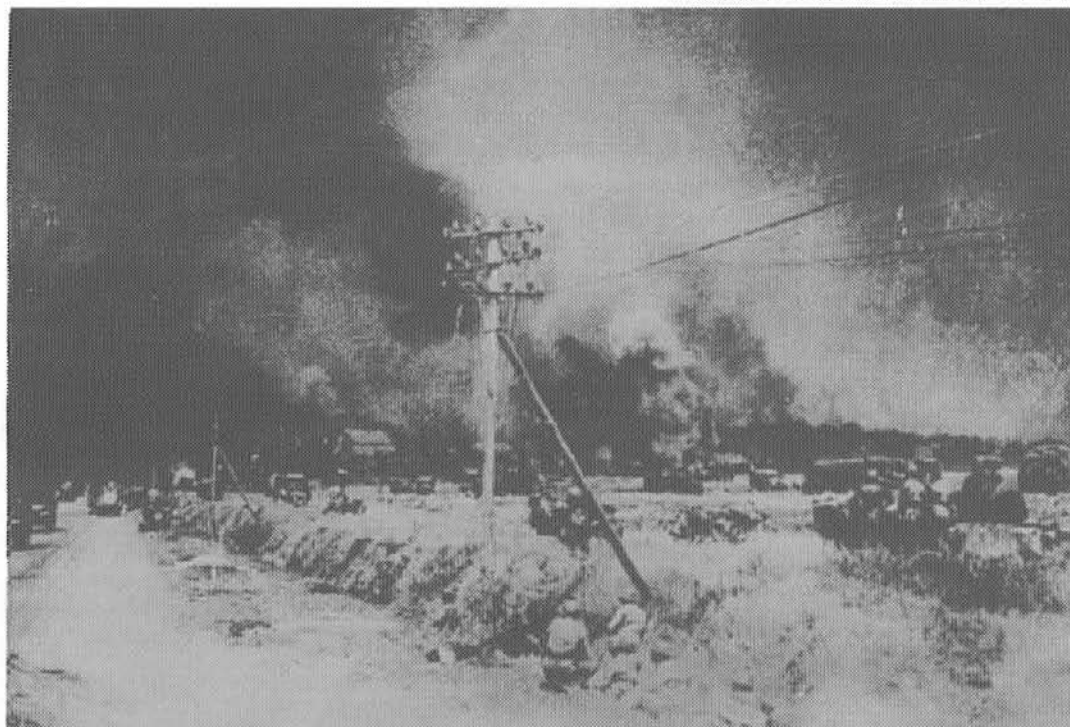
האמריקנים לא הפגינו עד כה דפוס עקבי של תכנון מבצעי. הנטייה ההיסטורית, שבאה לידי ביטוי באירופה ובווייטנאם, למאמצים מסורבלים המשתרעים על פני חזית רחבה ואשר כרוכים בסיכון מועט אבל גם משיגים מעט, עוררה ביקורת מוצדקת. יש לראות בתפיסות כאלה מותרות, שיעמדו רק לרשותם של כוחות הנהגים מעדיפות מספרית וחומרית גדולה, ושהדרך אינה אצה להם.

איננו יכולים לצאת מתוך הנחה שנהנה מתנאים כאלה, ומשום כך, כשאנו מנסים לעדכן את הדוקטרינה ואת האימונים של יחידות גדולות, עלינו לשים דגש על תכנון שיהיו בו סיכונים גבוהים יותר, אך גם יוכל להבטיח הישגים גדולים יותר. אחרי ככלות הכול, המסורת של הגנרלים תומס (סטנוול) ג'קסון, שרמן ודגלס מק-ארטור היא חלק מההיסטוריה שלנו לא פחות ממערכות ממוקדות פחות, שזכו לביקורת תכופה כל כך.

התפיסה הזירית רואה לנגד עיניה את היעד הסופי של המשימה המערכתית, אבל רק לעיתים נדירות יש בכוחה לחזות את המבצעים שמעבר להחלטות הטקטיות הראשונות – חוץ מאשר בזירות הקטנות ביותר. ברוב המקרים, אם כן, המערכה מתחלקת לשלבים.

המפקדים הכפופים יקבלו הוראות מפורטות לגבי השלב הראשון של המערכה. ההנחיות מעבר לשלב זה יהיו גולמיות יותר. הדרישה המזערית היא שהמפקדים הכפופים יבינו את תפיסת המפקד ואת המוטל עליהם בשלב הראשון, את יעדי הכוח בכללותם ואת התנאים שבהם מפקד הזירה יהיה מעוניין להיכנס לקרב.

הפלישה לנורמנדיה. מלחמת העולם השנייה

כן עליהם להיות מוכנים לשינויים שיוכנסו, קרוב לוודאי, במוטיב המרכזי של התפיסה. שינויים אלה הם חלק מאמנות המערכה והם חלק בלתי נפרד מפעילות נגד אויב פעיל. פון מולטקה הקשיש תיאר שינויים כאלה כ"הסתעפויות" מן התוכנית העיקרית. למעשה, ההסתעפויות מסוג זה מוליכות לתוצאה אחת ויחידה מבלי לקשור את המפקד לכיוון מסוים. ההסתעפויות הן אמצעי להתאמת התוכנית הבסיסית לתנאים שנוצרו בשטח. תוכנית בעלת ההסתעפויות מאפשרת למפקד לנהל לחימה, להימנע מקרב או ללחום בצורה שונה מכפי שהתכוון.

רוב המפקדים המצליחים פעלו, למעשה, לפי תוכנית גמישה ושמדו בידיהם את כל האפשרויות לפני הקרב – ובהן לא רק חופש פעולה, אלא גם אפשרות בחירה בין מספר דרכי פעולה אפשריות. המערכה שניהל גנרל שרמן בג'ורג'יה, המבצע של גנרל גרנט דרומית לוויקסברג, מיסיסיפי, ומערכת העמק של גנרל ג'קסון ממחיש את היתרונות שניתן להפיק מחופש פעולה ומהוצאת האויב מאיזון על-ידי איום במספר פעולות ברזמנית. בכל אחד ממבצעים אלה הציבו המפקדים לעצמם יעדים ברורים, אבל שינו את גישתם בהתאם לשינוי הנסיבות.

תכונה נוספת המאפיינת את אמנות המערכה היא ניצול של פעולות טקטיות להשגת יעדי המערכה. ניצול תוצאותיהם של קרב או של תמרון כלשהם עשוי להיות חשוב לא פחות מהקרב עצמו. ובדיוק כשם שבתוכנית צריכות להיות "הסתעפויות", כדי שאפשר יהיה לנהל פעולות ברמה הטקטית בתנאים הטובים ביותר האפשריים, כך גם חייב המפקד לחזות מראש מה יקרה אחרי הקרב.

יתכן שהמשך פעולות טקטיות מסוג זה לא יהיה יותר מאשר רעיונות כלליים על הצעדים הבאים של המפקד בהתחשב בתוצאה מסוימת. אבל כדי שיהיו תכליתיים ביותר, יש להתוות את צעדי ההמשך האלה ולהבין אותם מראש. יש לקבוע את היחידות ואת הכיוונים הסבירים ביותר למרדף, לנסיגה או למגננה, אם רוצים שהכוח יגיב בהתאם להזדמנויות או לסכנות.

תכנון כזה לקראת מצבים אפשריים אינו יכול להיות מדויק, ואין בכוחו למשוך תשומת-לב רבה מדי לפני הקרב. אבל כדי להתכונן להצלחה, להפסד או למצב קיפאון חייבות להיות תוכניות כאלה, ולו גם בצורה ראשונית בלבד.

ראוי להיזכר ברעיון נוסף, פרי מוחו של קלאוזוביץ, לגבי תכנון ברמת המערכה. זהו הרעיון של נקודות שיא. מבחינה בסיסית, "נקודת שיא" תושג כאשר כוח תוקף בזבז חלק כה גדול מעוצמתו, עד שחלד להחזיק ביתרון משמעותי על המגן.

בשלב זה התוקף נעצר – כדי שלא יאלץ לפעול מעמדת נחיתות – או הולך ונחלש יותר מהמגן. גם נפוליאון וגם היטלר, למשל, לא הצליחו להשיג את יעדי המערכה שלהם ברוסיה לפני שהגיעו לנקודות השיא שלהם, ושניהם המשיכו, ניצלו את כוחם ניצול-יתר והובסו.

שעה שמפקד מתכנן מבצע התקפי, עליו לחזות מראש את נקודת השיא שלו ולהכין תוכנית להשגת היעד שלו לפני שתאבד לו העדיפות ביחס למגן. ולהפך, מפקד מתגונן ינסה להביא את התוקף לנקודת השיא שלו במהירות ויעשה כל שביכולתו כדי לפזר את כוחותיו של התוקף, להסיט אותם מהכיוון שבחרו לעצמם ולהתישם. המאורעות בשטח כמעט לעולם אינם תואמים את התוכניות. ברגע שנפתחה מערכה, מהלכה במציאות כמעט אף פעם אינו תואם את הציפיות. נטייה זו לשינויים היא אחד המאפיינים העיקריים של כל המבצעים. המפתח להתמודדות עם נטייה זו הוא גיבושו של יעד ברור והכנסת שינויים בתוכנית המקורית אך ורק כדי להשיג יתרון ברור.

החלטתו של גנרל עומר ברדלי להמשיך במתקפה לכיוון ברסט (בצרפת) אחרי הפריצה מראש-הגשר בנורמנדי היא דוגמא לחוסר יכולת לסטות מתוכנית שהתיישנה. התגובה שלו להזדמנות לכתר את הכוחות הגרמניים בכיס פליז ממחישה את הגמישות הדרושה להצלחה ברוב המערכות.

ביסודו של דבר, ניהול מערכה – דהיינו ניהול המהלכים המערכתיים בין הפעולות הטקטיות – הוא עניין של אומדן ושל התאמות בלתי פוסקות. המפקדים בשני הצדדים מעריכים את כוונת יריבם ומתאימים את תוכניותיהם בהתאמה על פי התנאים המופיעים ונעלמים עם התנועה והזמן. ניהול מערכה כרוך בתנועה ובאש בהיקף נרחב מאוד ובמאמצי תחזוקה ומודיעין מקיפים ביותר.

בתמרון בדרג מערכתי מנסים המפקדים היריבים להבטיח לעצמם תנאי לחימה מתאימים על-ידי השגת יתרונות בעמדה או בעוצמה. לשם כך הם משנים כיווני תנועה, משנים פריסה, מגשישים ומעמידים פנים, מקימים מכשולים בנתיבי התנועה של האויב, ובהזדמנות המתאימה ביותר מרכזים את כוחותיהם ומכניסים אותם לקרב. במלחמה פתוחה המשמעות האפשרית היא תנועה של הכוח כולו. במצבים נייחים המשמעות היא הונאה, הכנות מדוקדקות וריכוז מהיר של כוחות סמוך לקרב. במהלך תנועות ברמה המערכתית היה נפוליאון נוהג לפרוס את הקורפוסים שלו בהתאם לצורת התנועה שהתכוון להשתמש בה בקרב הממשמש ובא. כוחו של רעיון זה יפה עדיין, מבחינה בסיסית, אבל כושר התמרון הגבוה יותר של כוחות מודרניים והיכולת שלהם לערוך תצפיות ולהנחית אש בטווחים ארוכים מכתבים בימינו פריסה גמישה יותר ולא כל כך ברורה מבחינת האויב.

במילים אחרות, אסור שפריסה בדרג מערכתי תשדר את כוונת המפקד. הניידות, המהירות ואפשרויות הסיוע והתצפית העומדות עתה לרשות המפקדים חייבות למצוא ביטוי בתוכניות שישאירו למפקד יד חופשית להתאים את הפריסה שלו עד לרגע האחרון ממש לפני הקרב. קורפוסים וארמיות נעים במבנים המאפשרים את כניסתם המהירה לקרב. ציאותי כוחות בדרג המערכתי

שולחת קבוצה נבחרת של חניכים לעקוב אחר ניהול מערכה במלחמת האזרחים האמריקנית. כיום מבקרים חניכי המכללה למלחמה בשדה הקרב בגטיסברג במשך יום אחד. מוטב היה ללמד אותם את מהלך כל המערכה ההיא, החל בפרדויקסברג, וירג'יניה, ולהטיל עליהם למלא תפקידי מטה בשני הצבאות היריבים.

עצם הנעתו של כוח גדול – קורפוס משוריין, למשל – על פני צירים טובים, בלוויית אמצעים אוויריים מסייעים טובים ואספקה מתאימה מחייבת עבודת מטה מעולה. שינוי כיוון תנועתו של קורפוס כזה בלי לאבד זמן, הגנה אווירית או סיוע הדדי בין דיוויזיות, או ריכוזו של הקורפוס לקראת קרב מבלי להוות מטרה לנשק גרעיני, הם השלב הבא בסולם של דרגות הקושי.

ארגון כל המטלות האלה – כדי שניתן יהיה לנצל את הפוטנציאל של כל היחידות ולמצות את כל כוחות האוויר והים המסייעים למרות התערבות מצד האויב – מחייב עבודת מטה משובחת ביותר. ובכל זאת, דומה שבת-הספר האמריקניים אינם מלמדים את התורה הזאת, ובוודאי שאין אנו מתרגלים אותה באימונים.

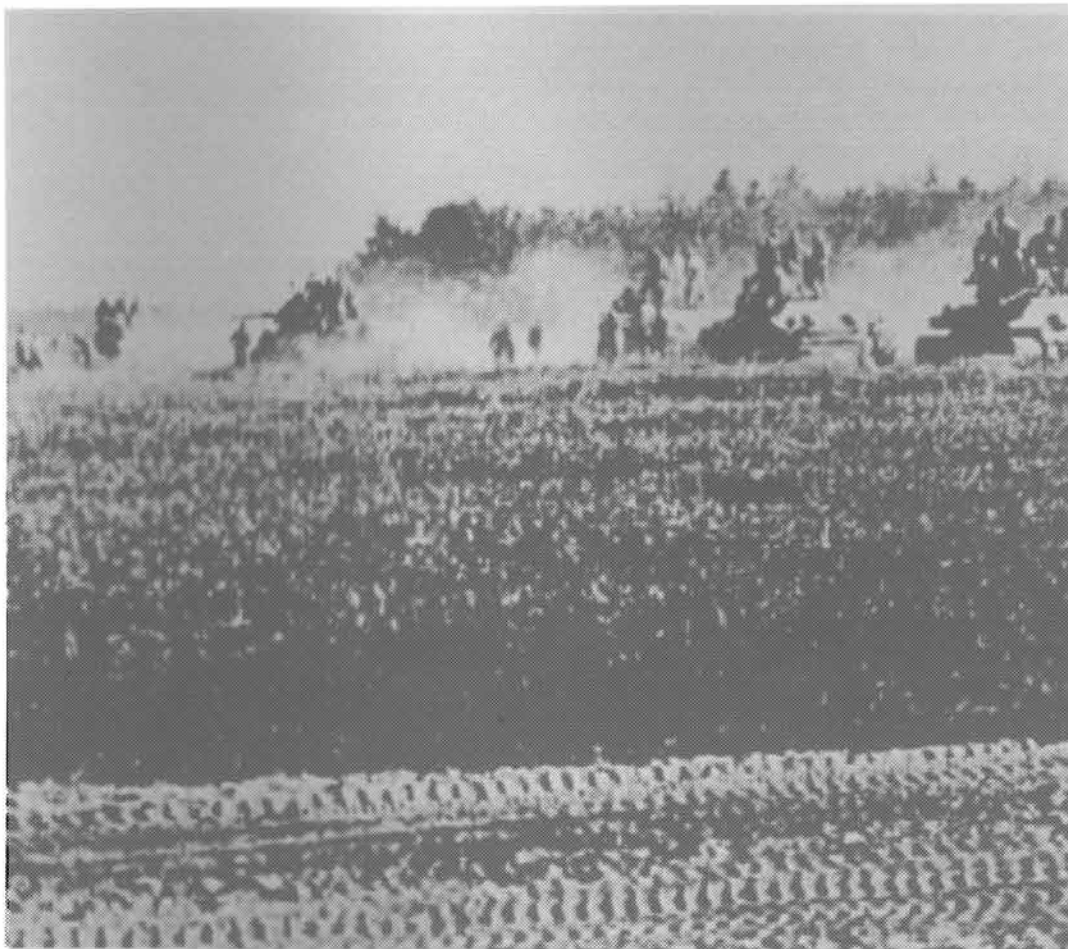
עם הופעתם של מטוסים צבאיים ושל טילים החל ניהול האש בדרג המערכתי להיות נושא מעשי. מובן

דומים, לכאורה, למבנה הכוחות ברמה הטקטית, אבל הם מורכבים יותר מבחינה פנימית ומתבצעים באיטיות רבה יותר. יחידות מסייעות, שדרות אספקה, סוללות מגן ומפקדים מלווים את תנועתן של יחידות גדולות. מאחורי הכוחות הנעים יש לפתוח שדות-תעופה, בסיסים, נמלים וצירים ולאבטח אותם. שליטה בתנועה, הגנה נ"מ, תצפיות וסיורים קדמיים ושיפור צירים ממלאים כולם תפקידים חשובים בתנועתם של כוחות גדולים.

גם עוצבות ברמה המערכתית – כמו יחידות ברמה הטקטית – מאפשרות למפקד לנוע בשטח במהירות הגדולה ביותר האפשרית ובאבטחה מרבית ומאפשרות לו פריסה תכליתית של כוחות לקראת הלחימה. אולם ההבדלים ביניהן חשובים ביותר, ותכנון מערכות מחייב אימונים מיוחדים בתכנון תנועתם של ארמיות ושל קורפוסים ובפיקוח עליהם.

אימון מסוג זה, שהיה נהוג פעם בבת-הספר הצבאיים בארצות-הברית, חסר כיום לחלוטין. בשנות ה-20 וה-30 למדו גם חניכי המכללה לפיקוד ולמטה וגם חניכי המכללה למלחמה לרכז כוחות גדולים ולהניע ארמיות וקורפוסים כחלק בלתי נפרד מתוכנית הלימודים שלהם. המכללה לפיקוד ולמטה חזרה להדרכת נושא זה בצורה מוגבלת,

המתקפה בארדנים, מלחמת העולם השנייה

שהופעתו של הנשק הגרעיני העניקה דחיפה נוספת וגדולה לרעיון שגם לאש, ולא רק לתנועה, עשויה להיות משמעות בדרג המערכת. לרוע המזל, התיאורטיקנים האמריקניים חשבו כמעט אך ורק על ההיבטים האסטרטגיים של הכוח האווירי ושל הטילים, כנראה בהשפעת הנתק המוחלט בין צבא היבשה לחיל-האוויר, שנעשה בטרם עת. הסובייטים, לעומת זאת, קישרו בשלב מוקדם בין אש ארוכת-טווח לבין מערכות ופיתחו את החשיבה שלהם בסוגיה זו ללא כל הפרעה.

אש "טהורה" ברמה המערכתית מסייעת ליצירת תנאי לחימה זמן רב לפני שכוח האויב נכנס לקרב. אש מסוג זה, שתרכז נגד אזורים מסוימים, מתקנים או יחידות, תגביל את השימוש שהאויב עושה בדרכים, במסילות-ברזל, בנתיבי אוויר ובנתיבי מים; תשבש את האספקה, את השירותים ואת התחבורה שלו ותפגע ביכולתם של כוחות האוויר שלו (וכך תפגע ביכולתו להפריע למבצעים של כוחות היבשה והאוויר שלנו). אש ברמה המערכתית דומה מאוד, למעשה, למבצעים מיוחדים, בצורה שבה היא מסייעת למאמץ העיקרי על-ידי הסחת האויב, החלשתו, הטעייתו והאטת תנועתו.

השילוב של תמרון ושל אש ברמה המערכתית הניב תוצאות הרסניות. שיתוף-הפעולה בין הארמייה השלישית בפיקודו של גנרל פטון לבין פיקוד האוויר הטקטי התשיעי, בפיקודו של לוטננט-גנרל אלווד קייסדה, הוא דוגמה מובהקת לכך. תנועתה של הארמייה השלישית לניצול ההצלחה הטקטית שלה בצרפת אילצה את הגרמנים לנוע על הצירים כדי לחמוק מכיתור. לאחר שהחלו לנוע על הצירים, הפכו טורי האויב למטרות קלות לטייסותיו של גנרל קייסדה. המערכה שנוהלה באוויר האריכה את משך הזמן שעמד לרשות גנרל פטון לתמרון מערכתי.

הקרב על העליונות באוויר הוא אפוא בעל חשיבות מכרעת למערכה בזירה. חיל האוויר מיטיב להבין את העיקרון הזה, וצה"ל פעל לפיו פעם אחר פעם. מערכה באוויר מחייבת, בדרך-כלל, הבנה ותמיכה גדולות יותר מצד קציני צבא היבשה האמריקניים במפקדותיהן של יחידות גדולות.

הקרבות הם הלוח של המערכות, ותוצאותיהן יקבעו את המשך ניהולן. לקרבות יש שפה משלהם, כמאמר הפתגם הידוע, אך אין להם היגיון משלהם. השפה היא טקטיקה, וחשיבותה של הטקטיקה אינה פוחתת עקב אימוץ אמנות המערכה. האמיתה הישנה קובעת כי קרב אבוד גורם לאובדן כל היתרונות שהושגו במערכה טובה. ההיגיון שמאחורי קרבות הוא תכנון המערכה; הקרבות מתנהלים למטרה מסוימת.

לא בכל שלב של המערכה מתנהלים קרבות. בתנועה חכמה יש ביכולתו של מפקד לסכן את האויב עד כדי כך שיהיה עליו לסגת בלי להילחם. אולם חרף דעתם של סון טסו ושל גנרל שרמן, גורלן של מערכות נחתם על-ידי קרבות בכל המקרים, להוציא מקרים נדירים ביותר. לאחר שהכוחות החלו לנוע, מטרת אמנות המערכה היא לאסור קרב בתנאים הנוחים ביותר האפשריים ולא לפץ

את האויב להילחם מעמדת נחיתות.

אין ספק שמפקד הנלחם רק כאשר הוא רוצה להילחם ובמקום שבו הוא רוצה להילחם שולט באמנות המערכה. זכות-יתר זו שמורה בדרך-כלל לתוקף, אבל יש שהתנאים האסטרטגיים מאפשרים גם למגן לבחור דרך פעולה. קווינטוס פביוס, פילדמרשל מיכאיל קוטוזוב ומאו צה-טונג ניהלו מערכות מגן ובמסגרתן נלחמו כשהיה להם נוח להילחם.

מפעם לפעם יקרה שמפקדים יאלצו להילחם בתנאים לא נוחים. אין ספק שקרבות כאלה, שנכפו על מפקד שאינו רוצה להילחם או אינו מוכן עדיין להילחם, מעמידים אותו בנחיתות מובהקת. קרבות כאלה עלולים גם להתפתח באקראי, כמו קרבות היתקלות או מלכודות מכוונות. נדיר מאוד שמפקד יחליט לצאת לקרב בתנאי נחיתות טקטית, מפני שהאחריות שלו במסגרת המערכה אינה מאפשרת לו להימנע מכך.

קרבות היתקלות אירעו לעיתים קרובות במסגרת מערכות בזמן המודרני. מטבע הדברים שקרבות כאלה מביאים לקיצה של התנועה ברמה המערכתית וקודמים לקרב המכריע. קרבות היתקלות תופסים מקום חשוב במיוחד בדוקטרינה הסובייטית, בייחוד בהקשר של תנועה ברמה המערכתית. מהלומות גרעיניות וחדירה לעומק האויב מביאות, מדרך הטבע, לניתוק מגע ולצורך להגיב במהירות כאשר הכוחות היריבים נפגשים זה עם זה.

הפתרון של הסובייטים הוא להרכיב את הכוחות ברמה המערכתית באופן שיוכלו לנהל סיורים ותצפיות תכליתיים, להגיב במהירות לכל כיוון ולסייע זה לזה בזמן ניצולם של הישגים טקטיים. התקפה מתוך תנועה היא צורת היישום של רעיון זה בדרג הטקטי. תנועה למגע היא המקבילה הקרובה ביותר בדוקטרינה של צבא היבשה האמריקני, אך דא עקא שתנועה כזאת כמעט שאינה מתורגלת מעל לרמת הגדוד, ועצם אזכורה בטיטות מדריך השדה לקורפוס נראית לקצינים אחדים כדבר מוזר ולא מעשי.

צבא היבשה האמריקני מוצא את עצמו כיום בימי האחרונים של עידן "מלחמת הבזק", כאשר אופקים מערכתיים חדשים עומדים להיפתח בפניו, וכאשר עליו לגאול 30 שנים אבודות. אין ספק שצבא היבשה נמצא בפיגור בהכנותיו למבצעי יחידות גדולות, וגם אם אין הוא נמצא כרגע תחת לחצי איום מיידי, עדיין ארוכה הדרך שעליו לעשות כדי למלא את החלל הריק בתחום הדוקטרינה, לפתח את כישורי המטה ולארגן את הכוחות לקראת מערכות גדולות.

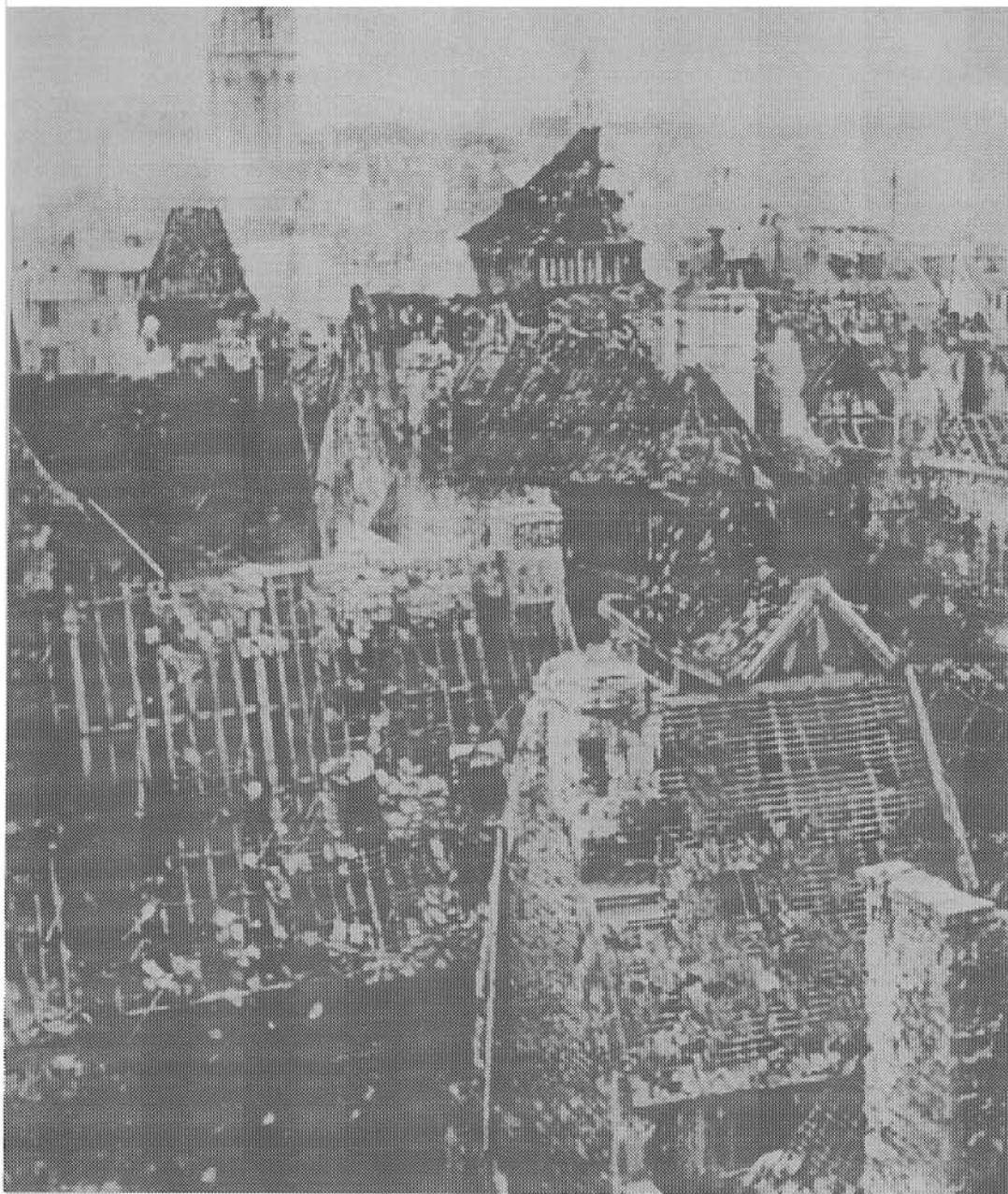
הסימנים המעידים על הקיבעון המתמשך של צבא היבשה בצד הטקטי של המלחמה נראים לעין בבירור. לקראת לחימה מסוג זה הוכנו צורות ארגון וציוד מעולים, אבל גם הטובות שביחידות ומיטב הציוד חושפים הטיה לצד הטקטי וחוסר ניסיון בדרג המערכה. יחידות צבא היבשה ומפקדותיו, המפגינות מיומנות רבה בשדה-הקרב, מגלות יכולת דלה יותר במשימות של הגעה אל הלחימה ושל תנועה מהירה לאחר מכן.

התפתחות רצויה, אך הסוגיות המערכתיות נותרו בעינן, והן נמנות עם מערכות היחסים החשובות ביותר בזירת הלחימה. הקשרים בין המערכה ביבשה ובאוויר טעונים בחינה מחודשת. בחינה כזאת עשויה לקדם מאוד את הדיון בשאלת השליטה והקצאת הכוחות – שהיא פרה קדושה של ממש.

פשוט אין זה מעשי לנהל את התיאום בין אוויר ליבשה בדרג הפיקוד הבכיר ביותר בכל מצב. מה שמתאים בזירות שלום מצומצמות אינו מקנה בהכרח את הגמישות, את כושר התגובה ואת התיאום הדרושים במערכה גדולה. גם הסיוע הקרבי (CS) והסיוע התחזוקתי הקרבי

כמה וכמה בעיות ספציפיות עולות מייד על הדעת. תפקידיהם וארגונם של הארמיות ושל הקורפוסים טעונים הבהרה. הרק"ם החדיש נבנה בצורה מיטבית ללחימה קרובה, אך הוא לוקה בתכונות המערכתיות של טווח נסיעה, תצרוכת דלק ופשטות מכנית. חיל הרגלים מתרכז אך ורק במצוינות של יחידות קטנות, ואין ביכולתו להגדיר את תפקידו במערכה. מערכות נ"מ ומודיעין מדגישות כיסוי נייח ורופף ואינן ערוכות – מכנית או דוקטרינית – למבצעים נייחים בקנה מידה גדול. שיתוף הפעולה אוויר-קרקע השתפר מאז 1982 בתגובה למטרות הטקטיות של התקפה לעומק. זו הייתה אומנם

וורדן, מלחמת העולם השנייה

אפשריים. המאמצים האחרונים להקים כוחות משימה משולבים בהתראה קצרה הצליחו, אבל לא הותירו רושם שצבא היבשה לא יפיק תועלת מאימונים בין-זרועיים. תפקידו של צבא היבשה, בטווח הקצר, הוא תפקיד פשוט ולא קשה כל כך: עליו להתעדכן ביסודות אמנות המערכה, ללמוד מחדש את צורותיה ולזהות את דרישותיה בעידן המודרני. על מפקדי צבא היבשה לשקול כיצד ישפיעו ארגון צבא היבשה והרכבו על יכולתו לנהל מבצעים בקנה-מידה גדול ובטווח הארוך. יש ללמד דור חדש של מקצוענים למה לצפות וכיצד לפעול נגד אויב המבין ומתרגל תחום, שלכוחות האמריקניים אין כל ניסיון שוטף בו.

אבל בטווח הארוך יהיה על צבא היבשה לעשות יותר מאשר להתעדכן בנושא המוזנח של אמנות המערכה. הקצינים חייבים להתחיל להבין את מהות הנושא היטב, עד שיהיו מסוגלים לצפות את מהלכו בעתיד ולהכין את צבא היבשה ללחימה בתנאי מערכה של המאה ה-21.

(CSS) אינם משימות מערכתיות. יחידות הסיוע התחזקתי הקרבי לוקות בדרך-כלל בניידות, בכוח עמידה ובקשר ואינן יכולות לסייע למערכה במרחבי הזמן והמרחקים. בולט לעין שצבא היבשה חסר יחידות סיוע תחזקתי קרבי שיוכלו לתמוך בכושר מערכתי מוצק. החליפין הגדולים שנעשו בין שניים לזנב הקנו לצבא היבשה מערכת שניים מפקפקת ונייחת. גם הרעיון שמיומנויות סיוע הן מיומנויות פשוטות ולא חשובות עד כדי כך שצבא היבשה יכול להסתדר בלעדיון עד הגיוס טעון עיון מחדש.

גם התרגילים באימונים אינם מסייעים הרבה. לנורמה זו יש אומנם מספר חריגים, אבל הנורמה עצמה מתרכזת, חד וחלק, בגדוד ובפלוגה ומניחה ליחידות גדולות יותר לנהל את המבחנים. התרגילים של עוצבות גדולות שהתנהלו עד כה הטילו על מפקדות הקורפוסים את תפקידי הבקרה ומנהלת התרגיל לעיתים קרובות מדי. כאשר הקורפוסים אינם משתתפים, התרגילים מתנהלים בשטחים מצומצמים כל כך, עד שבעיות בדרג המערכה אינן מתעוררות כמעט, והדרישות לתנועות בקנה-מידה גדול, לתכנון אש, לתצפית ולסיוע אינן מוצגות בנאמנות. יש כמה וכמה דברים מועילים שיש לאל ידן של יחידות גדולות לעשות. הקורפוסים האמריקניים המוצבים בארצות-הברית חייבים לנהל תרגילי מפקדות על פני שטחים גדולים מאוד בעלות קטנה ובתועלת גדולה למפקדות ולמפקדים שלהן. חישבו, למשל, על הפוטנציאל הטמון בארגון תנועה של קורפוס לקראת מגע מפורט הוד בטקסט לעבר חופי מפרץ מכסיקו*.

ניתן לתרגל מפקדה של קורפוס כזה – מבלי להניע מדחף או זחל – בתרגילים שלא נוהלו בצבא היבשה מאז 1940. עם זאת, אפשר להטיל על החטיבות לתכנן תנועה בצירים למרחקים של כמה מאות קילומטרים או לתכנן תנועה באגפים ומשימות של משמר קדמי, שהן תנועות רגילות ומקובלות מבחינת הדוקטרינה, אך תורגלו בפועל רק לעיתים נדירות. תכנון הסיוע כשלעצמו בתרגיל כזה יהיה בבחינת הישג ראוי לשמו.

גם כוחות הפרוסים בשטח יכולים לעסוק בתרגילים דומים. הם יכולים לנהל את המבצעים האלה בצורה מעניינת יותר, אם יילכו בעקבות המהלכים של קודמיהם מזמן המלחמות בגרמניה ובקוריאה, יעמדו על הקשיים שהתעוררו אז וימצאו פתרונות חדשים לבעיות ישנות. עם הזמן יוציאו בתי-הספר מבין כותליהם את קציני המטה המאומנים הדרושים לצבא היבשה. הדברים כבר מתנהלים כיום בכיוון זה במכללה לפיקוד ולמטה ובמכללה למלחמה. האתגרים הגדולים יותר שיעמדו בפניהם יהיו חינוך הקצינים, שעדיין מצפות להם 20 שנות שירות, ואשר יפקדו על הצבא ב-15 השנים הבאות, ועדכון הדוקטרינה ומבנה הכוחות בהתאם לטיבן של המערכות בזמננו.

לאחר שישתלט על שלב זה, יוכל פיקוד ההדרכה והדוקטרינה של צבא היבשה להרחיב את היקף האימונים של יחידות גדולות על-ידי ארגון מספר תרגילים משולבים